

Alman Dili ve Kültürü Araştırmaları Dergisi

Zeitschrift für Forschungen zur deutschen Sprache und Kultur
The Journal of German Language and Culture Research

Cilt 7 Sayı 2 Aralık 2025/ Volume 7 Issue 2 December 2025

Geliş Tarihi: 08.10.2025- Kabul Tarihi: 09.12.2025 /Submitted: 08.10.2025- Accepted: 09.12.2025

Doi: 10.55143/alkad.1799550

Teneke Trampet Romanı ile Kemal Tahir'in Devlet Ana Romanında Düşünsel Karşı Duruş Parametreleri

Intellectual Opposition Parameters In Günter Grass's Teneke Trampet And Kemal Tahir's Devlet Ana

Melik BÜLBÜL*
Sıddık BAKIR**

Öz

Çağdaş edebiyatın konu öbekleri arasında olan toplumsal sorunları, toplumsal gerçeklik penceresinden ele alan yazılar genel anlamda bir karşı duruş ikliminden beslenmektedirler. Aykırı duruşun bu alandaki en itici gücü, var olan düzenin eleştirel olarak ele alınmasının gerekliliğidir. Bunun alt yapısını ise toplumsal ayrımcılığın ve fark yaralarının doğurduğu ayrımsal düşüncelerin çatışmaları oluşturur. Çağı, toplumsal bileşenleriyle değerlendirmek ve dönemsel çarpıklıkları toplumun zayıf yanları olarak görüp, ince eleştirilerle bu sorunsal alanlara dikkat çekmeyi hedefleyen edebiyat yazarları, kendi düşüncülerinin perspektifinden değerlendirmelere koyulurlar. Bu çalışmada, Alman edebiyatının önde gelen ve yaşadığı dönemde de derin yankılar uyandıran güçlü kalemlerinden Günter Grass'ın Teneke Trampet (Die Blechtrommel) adlı romanında ve Türk edebiyatının en etkili romancılarından olan Kemal Tahir'in Devlet Ana adlı romanında yer alan ortak parametrelerin karşı duruş çizgisindeki örtüşmelerinden ortaya çıkan değerlendirmeler irdelenmiştir. Metodik yaklaşım biçimi olarak, doküman analizi ve okur odaklı değerlendirme aralıkları uygulanmıştır.

Anahtar kelimeler: Çağ eleştirisi, Toplumsal gerçeklik, Roman ve sosyopolitik ilişkisi

* Prof. Dr. Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi, Alman Dili Eğitimi, e-posta: bulbulm@atauni.edu.tr. ORCID: 0000-0003-1799-6409

** Doç. Dr. Atatürk Üniversitesi, Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi. e-posta: siddik.bakir@atauni.edu.tr. ORCID: 0000-0002-5118-209X

***Çalışmada, Teneke Trampet adlı roman TT kısaltması ile gösterilecektir. Devlet Ana adlı roman DA kısaltması ile gösterilecektir.

Abstract

Writings that address social problems, a key theme in contemporary literature, often thrive through the lens of social reality in a climate of opposition. The driving force behind this opposition is the need to examine the existing order critically. The foundation of this opposition lies in the conflicts between divisive ideas generated by the wounds of social difference. Literary writers, aiming to assess the era through its social components and view periodic distortions as weaknesses of society, draw attention to these problematic areas through subtle critiques. They undertake their assessments from the perspective of their own thought. This study examines the evaluations that emerge from the overlapping stances between the standard parameters found in the novel "Die Blechtrommel" by Günter Grass, one of the most influential writers of German literature who resonated deeply in his time, and "Devlet Ana" by Kemal Tahir, one of the most influential novelists in Turkish literature. Document analysis and reader-focused evaluation processes were employed as a methodical approach

Keywords: Die Blechtrommel, Devlet Ana, Contemporary criticism, Social reality, The relationship between the novel and sociopolitics

Giriş

Alman edebiyatının klasikleri arasında yer alan Grass'ın Teneke Trampet (TT) adlı romanı (1956) yazarın yaşadığı dönemde büyük yankılar uyandıran öneli bir yapıttır. Çağıyla hesaplaşmayı içeren roman geniş yankı uyandırarak yayın dünyasında kendinden uzun süre söz ettirmeyi başarmıştır. Yazar, savaşın kötü ve kalıcı etkilerini, hüküm süren zulümleri, kötülükleri hatta kendini ve geçmişini bu sayede esaslı biçimde irdeleyerek en ince ayrıntılarına varana dek roman örgüsünü tamamlamıştır. Usta yazar, nasyonal sosyalizm baskılarına karşı ve küçük burjuvalara yönelik iyice sivrilttiği kalemini batırırken, daima uyanıktı. Kötülüğün sıradanlığının da, bunun tekrar edebileceğinin de farkındaydı. Üstelik bunu belki de en iyi kendi yaşantısından biliyordu. Bu yüzden 79 yaşında kaleme aldığı otobiyografik romanı Soğanı Soyarken'de hayatının sırlarını ortaya döktü. 13 Nisan'da Almanya'nın Lübeck kentinde 87 yaşında vefat eden Grass'ın hayatı, hesaplaşmaları ve geride bıraktıkları düşünceleri ile okuruyla buluşmuştur.

Yazar, edebiyatın sanatsal işlevi ve rolü gereği, bir figür üzerinden dönemin Almanya'sına ve tüm dünyaya sistemsel uygulamalara eleştiri getirerek mesajlar vermeyi amaçlamıştır. Angajman olarak, belli bir görüşün sosyal zemininde kendi öznel yaklaşımları ile belli odakları hedef almak ve belli alanlara da derinlikli mesajlar vermek sanat ve politika ikileminde genel yaklaşımdır. Bu bağlamda sıra dışı elementlerin kullanılması ortam gereğidir. Romanın olay örgüsünde kullanılan motifler, figürler ve kahramanların iç donanımları bu alan için özellikle seçilmiş be biçimlendirilmiştir. Cüce motifinin içerik ve işlev bakımında en dikkat çekici yanı da, toplumsal eleştiriye en yakın olan görüntüsü ve taptığı eylemler ağıdır. Gelişimini erken tamamlamış ancak görünürde eksik kalmış bir figürün kahraman özellikleri ile donatılması ilk anlamda okurda şok etkisi yaratmaktadır. Çok amaçlı bir nedeler öbeği taşıyan bu seçim, politize olmuş toplumların zayıf yanlarına dikkat çekmek için seçilen önemli bir olgudur. Çok amaçlı ve açılı bir nedenler kümesine sahip olan bu figür, komik-gülmece ile acınaklı-garip bir alanda okurunu derinlikli olarak düşünmeye yönlendirir. Edebiyatın toplumsal işlevi gereği, inanları sorunsal olan olaylara ve insanlara yönlendirmenin en etkili yolu olarak eleştirel motiflerin ve imgelerin seçilmesidir. Bu yanıyla sıra dışılığın etki alanından büyük ölçüde yararlanılmış olur. Etki bırakma adına seçilen kahramanların toplumsal alanda karşılık bulması, en dikkat çekici karakteristik donanımlara sahip olmakla gerçekleşmiştir.

Sıra dışılığın sosyal etki oranı, yazarın olay örgüsündeki donanım malzemelerini nasıl kullandığıyla orantılıdır. Cüce motifi, kurgu içinde ön hazırlıklarla düzenlenmiş ve kaza olayı ile nedenlenmiştir. Okurun imge dünyasında nedenli bir oluşum zinciri içinde gerekçeli olarak gelişen olaylar zinciri, bir cücenin yani roman başkişisinin, başından geçen olaylarla samallanmıştır. Okurunda ve sosyal alanda daha etkili ve kalıcı bir iz bırakabilecek bu kurgusal seçin edebiyatın etki işleviyle de donatılınca roman amacına ulaşmış bulunmaktadır. Anlatıcı ile yazarın bir bütün olarak roman kurgusunda etkili olması, düşünsel olarak sıra

dışı bir mesaj potansiyeli taşımaktadır. Anlatı, anlatıcı ve yazarın niyeti bütünleşik bir üçlem olarak beli bir görüşün savunulmasında ortak parametreler olarak kullanılmıştır. Roman bu yanıyla hem şimdinin ve hem de geleceğin geçmişle birlikte iççeliği bakımından özel bir yere sahiptir.

Anlatı düzeyleri bakımından romanı şu şekilde betimlemek gerekir: Birinci düzey, tüm romanı anlatan anlatıcı, yani yazar Grass'ın düzeyidir ve dolayısıyla Oskar'ı da anlatan anlatıcıdır. İkinci düzeyde, Oskar kendi hayat öyküsünün anlatıcısı olarak görülür. Anlatıcı Oskar'ın bu ikinci düzeyi aynı zamanda ilk eylemin gerçekleştiği düzeydir: Oskar'ın sanatoryumda kalışı, bakıcısı Bruno, arkadaşı Vittlar ve doktoruyla yaşadığı deneyimler. Romanın ana eylemi olan ve Oskar'ın gerçek hayat öyküsünün geçtiği üçüncü düzey, Oskar'ın büyükannesi Anna Bronski'nin etekleri altındaki patates tarlalarında doğumundan önce başlar ve Oskar'ın 30. doğum günüyle sona erer.

Bölümsel Yapıda ana anlatıcı Oskar ve iki asistanı Bruno ve Vittlar, romandaki olayları geleneksel modele uygun olarak kronolojik sırayla anlatırlar. Geçmiş ve gelecek, geriye dönüşler ve ileriye dönüşlerle okuyucunun dikkatine sunulur. İlk kitap aile tarihini ve Nasyonal Sosyalizmin tarih öncesini, ikinci kitap Hitler diktatörlüğü ve II. Dünya Savaşı dönemini, üçüncü kitap ise Almanya'daki savaş sonrası dönemi ele alır. İlk kitapta, ana anlatıcı Oskar ve iki asistanı Bruno ve Vittlar, romandaki olayları kronolojik sırayla anlatırlar. Geriye Dönüşler ve İleriye Dönüşler, ana kavramlar: savaş sonrası edebiyatı, teneke trampet, otobiyografi, döngü, oskar, tanrısal, mesafe, hicvedici romanın olay örgüsünün odak noktası 1933'ten 1945'e kadar olan dönemdir - Nasyonal Sosyalizm. Tüm anlatıcılar şimdiki zamandan aktarır; Oskar her bölümün başında şimdiki zamanı şimdiki zamanda anlatır ve ardından geçmişin anlatısına geçmiş zamanda devam eder. Grass böylece, tamamlanmış olay örgüsünün ve tüm karakterlerin zaman ve mekânda kesin olarak sunulduğu epizot biçimini kullanır. (Best, 1982: 139) Wolfgang H. Schober, romanın anlatı bölümlerinin kısa öyküye yakın olduğunu iddia etmeye cesaret eder. Biçimsel bir bakış açısından bu karşılaştırma kabul edilebilir olabilir, ancak işlevsel bir bakış açısından savunulamaz. (Schober, 1975:105) Mekânsal ve zamansal sınırlama tekniği "Teneke Trampet" in hemen her bölümünde açıkça görülür.

Oskar, romanın ilk bölümünde Joseph Koljaiczek'in jandarma karakolundan kaçarken Anna Bronski'nin eteklerinin altına sığındığı ve bir motif olarak önemi daha o zaman anlaşılan büyükannesinin eteklerinin altına sığınır. Bu şekilde, romanın başlangıcı ve sonu ile romanın genel yapısı içindeki her bir bölüm, işlevlerini yerine getirir. Her bölüm, romanın biçimini kendi yapısı içinde tamamlayan motif ve malzemeyle ilgili yapısal unsurlar içerir.

Heinz Ide, bireysel çalışmasında, bölümün yeni bir işlev üstlendiği karmaşık yapıyı, Grass'ın diyalektik düşüncesinden yola çıkarak açıklamaya çalışır. (Ide, 1968: 608-622) Oskar'ın gelişiminde, romanın üç kitaba bölünmesine paralel ilerleyen üç evre belirler. Ide'nin çalışmasının önemi, bölümlerin tutarlılığını ve dikkatli bir şekilde geliştirildiğini göstermesidir. Bölüm, olay örgüsünü, birbirine bağlı olan ayrı parçalara ayırır. Yazar Grass için bu epizodik biçim tekniği, gerçekliği temsil etme estetik hedefine ulaştığı anlamına gelir. Olay örgüsünü parçalara ayırarak, tasvir edilen gerçeklik daha yönetilebilir hale gelir çünkü bireysel bir nesne olarak, nesnel gözleme daha kolay tabi olur.

Roman, birinci tekil şahıs anlatıcının gözlemlerini yazdığı zamanla ilgili durumlarını anlatan bir girişle başlar. "Teneke Trampet" in anlatıcısı ve kahramanı Oskar Matzerath, edebi bir öz-analizle kendini tanıtır ve otobiyografik yazılarını inceler. Romanın ilk cümlesi, Oskar'ın rolüne dikkat çeker. Bu cümle gözlemden bahseder, ancak gözlemci olarak görünen Oskar değildir; aksine, şüpheli bir kişi olarak gözlemlenen kendisidir: Kabul ediyorum, bir akıl hastanesinde yatıyorum. Hastabakıcı beni izliyor, görüş alanından neredeyse hiç ayırmıyor; çünkü kapıda bir gözetleme deliği var ve hastabakıcımın gözü, beni göremeyen kahverengi, mavi gözlü olandır. (Grass, 1988:9).

Başlangıçta, kahverengi gözlü hemşirenin mavi gözlü hastayı gözlemlediği gözetleme deliği bulunan bir kapıyla ayrılmış bir hasta ve bir hemşire görüyoruz. "Mahkûm" terimi, hapishanedeki bir suçluyu

çağrıştırdığı için önemlidir. "Sanatoryum mahkûmu" terimi, hasta kavramını mahkûm kavramıyla birleştirir. Bu çifte anlam, gözlemci bir hemşirenin varlığıyla pekiştirilir. "Ben", mekânsal bir konum belirler ve kısıtlı yaşam alanını işaret ederek, hem tehlikeyi hem de çaresizliği barındıran ikili doğasını gösterir. Kendini, onu neredeyse hiç gözden ayırmayan hemşiresinin gözlem nesnesi olarak sunar. Böylece, yalnızca kurumda hapsolmakla kalmaz, aynı zamanda mecazi olarak onu kontrol eden göz olarak esir alır. Burada, giriş niteliğindeki "çünkü" ifadesi, şimdiye kadar söylenenlerin bir açıklamasını duyurur. Gözetleme deliği ve hemşire ile hastanın gözlerinin farklı renk özellikleri, "ben"in bir kurumda neden sürekli gözetim altında olduğunu açıklamayı amaçlamaktadır. Bu tür bir mantık, kurumun bir akıl hastanesi olabileceği ve burada konuşan "ben"in deli olarak kabul edildiği varsayımımızı destekler. Gözlem, cümlelerin ilk bölümünde "ben"in hemşirenin gözündeki yansımasıyla ele alınır. Bu temsile uygun olarak, gözlemin nedeni de verilir: gözetleme deliği. Gözetleme deliği, doğası gereği gözlem gerektirir. Anlatıcı, burada gözlemin neden gerekli olduğuna dair ikinci açıklamayı, hemşirenin gözlem nesnesinin içini görememesi gerçeğinde görür. Romanın ilk cümlesinde, Oskar'ın temel gözlem deneyimi vurgulanır. Bağımlılığı ve özgürlüğü gözlemde yatar ve çevreyle olan diğer tüm ilişkileri bundan türetilir. İlk cümlelerin ardından düşmanlık ve dostluk ilişkilerinin tanımlarının gelmesi tesadüf değildir. Anlatıcı, "düşman" kavramını doğrudan gözlemsel ilişkiden geliştirir. Tehlikeyi görüyor; ancak Bruno bunu göremediği için Oskar, Bruno'nun düşmanı olamayacağı sonucuna varıyor.

1959'da yayın dünyasına giren TT, büyüklerin dokusunu bozduğu yozlaşmış dünyasına katılmamak için tüm benliği ile büyümeye direnen bir çocuğun, Oskar Matzerath'ın öyküsünü irdeliyordu. Romanın cüce kahramanı Oskar'ın bakış açısından II. Dünya Savaşı'na odaklanan yazar, ilk eserinde kendi doğduğu şehre, Danzig'e de uzanmayı ihmal etmedi. Eser eleştirmenlerce okunurken, özel bir dikkat isteyen kitaplar arasında anıldı ve 1979'da beyazperdeye de uyarlandı. Sosyopolitik eleştirilerini roman kahramanları ve bu kahramanların imlediği göstergeler üzerinde ileten yazar, çağının yönetsel tutumlarına, sosyal ve demokratik parametreler üzerinde ince değinilerle eleştiriler getirmeyi ihmal etmemiştir. Alman Sosyal Demokrat Partisi'ne angaje olan yazar aktivist olarak politik dünyada yer aldı.

1999'da Tarihin unutulmuş yüzünü betimleyen eğlenceli kara masallarıyla Nobel Edebiyat Ödülü alan Grass, 2006'da Soğanı Soyarken isimli kitabında baba ocağından ayrılıp savaşa nasıl katıldığını anlattığında büyük bir yankı uyandırmıştı. Son olarak 2012'de yazdığı Söylenmesi Gereken adlı şiiriyle gündemde yer aldı. İsrail'in nükleer politikasının dünya barışını tehdit ettiğini öne süren yazar, İran'ın nükleer programına karşı çıkan Batılı ülkelerin İsrail'in nükleer programına sessiz kalarak ikiyüzlü davrandığını öne sürerek karşı duruşunu başka bir görüşle dile getirdi. 2010 yılında Avrupa Edebiyatı Türkiye'de-Türkiye Edebiyatı Avrupa'da projesi kapsamında İstanbul'a gelen Grass, usta yazar Yaşar Kemal'in de yakın arkadaşıydı. İki usta kalem, Türkiye-Almanya Kültür Forumu'nun Onursal Başkanı'ydı.

Kemal Tahir'in Devlet Ana (1967) DA adlı romanı, tarihsel romanlarından olup bu eserde Osmanlı devletinin kuruluş dönemi konu edinilir (Tahir, 1971). Anadolu'nun Türkleşmeye başladığı yıllarda, Osmanlı'nın bir devlet kurma macerası ile Bizans ve Bizans'a bağlı tekfurların Bursa ve çevresinin Türklerin eline geçmesini önleme çabaları romanın ana eksenini oluşturur. Bir bakıma Müslüman-Hristiyan mücadelesi romanın bütününe yansır. Kemal Tahir, Devlet Ana'yı hangi ilke doğrultusunda yazdığına dair bir konuşmasında: "Bir kere Batı'da roman nereden kaynaklanmış? Masaldan, halk hikâyelerinden mi? Tamam! Benim de masalım var, halk hikâyelerim var... Öyleyse romanımızı oturtacağım temel var bende..." (Bozdağ, 1995, s. 41) diyerek, Türk romanının Batı'yı taklit etmemesi gerektiğini, milli değerlerin romana konu olabileceğini ifade eder. Gerçekten de DA, gerek yapısı ve içeriğiyle milli nitelikte bir romandır. Bu bağlamda romanın kendine özgü donatıları arasında seçilen kahramanların iç dünyalarındaki depresileri, beklentileri, değer yargıları, yaşam biçimleri ve sosyal ilişkilerin konumu belirleyici özelliklerdir.

Kemal Tahir, DA'da Osmanlı'nın hangi temeller üzerinde kurulup yükseldiğini, 13. yüzyılın sosyal, kültürel ve siyasi temelinde anlatır. Yazar, 1290 yılından itibaren yaklaşık on yıllık bir zaman diliminde geçen

vakaları bir yıla sığdırarak, Osmanlı devlet yapısının sahip olduğu kendine has özelliğini dışa vurur. Yazar, eserde özellikle Türk kültür ve medeniyeti ile batının benzer parametrelerini karşılaştırmalı olarak irdeler. Feodal yapının ve din sömürücülerinin batıyı karanlığa sürüklediğini dile getirirken, Türklerdeki köklü aile birliği anlayışı, devlet-millet arasındaki uyum, milli ve manevi değerlere bağlılık, adalet duygusu ve devlet kurma becerisini ön plana çıkarır. Yanı sıra, Türklerin yiğitliği, mertliği ve savaşçı bir toplum oluşu, batıdaki örneklerine karşıt değerler olarak sunulur. Yazar kendine özgü üslubu ile romanın olay örgüsünde milli olan değerlerin kahramanlar üzerinden okura ulaştırmasına zemin oluşturmuştur. Bir devletin ilk oluşum halkalarından, gelişim ve ileri düzeydeki dönemlerde de var kalmasına kadarki süreci belli bir zaman kesiti içinde, sıkışık biçimde vererek, olası olayların ve akıbetin nasıl biçim bulacağına işaret eder.

DA, yazarın, hem sanat anlayışını ve hem de felsefi düşüncesini ifade eden bir romandır. Yazar, özellikle Asya Tipi Üretim Tarzındaki toplumlarda ekonomik ve sosyal yapısı ile insani ilişkilerin batının feodal düzenine göre daha insani olduğunu dile getirmek ister. Türk insanın yaşantısını, geleneklerini, manevi yapısını göstermeye çalışır. Yazar, bu konulardaki tespitlerini uyumlu bir biçimde ifade eder. Kemal Tahir, Osmanlıyı bir aşiretten imparatorluğa taşıyan ana faktörün, toplum ve devlet yapısına bağlılık olduğu düşüncesini vermek ister. Batıda feodal yapının güçlü bir toplum ve devlet oluşturma imkânından yoksun olduğunu, Osmanlının daha güçlü temeller üzerinde kurulduğunu anlatır. Bu bakımdan DA, dil ve anlatımındaki ustalık ve iletme istediği düşünceler açısından büyük bir önem taşımaktadır (Aktaş, 2005, s. 71). Bir devlet olmanın alt yapısını oluşturan üretim, ekonomi ve sosyal yapı romanda bir yazarın teleskopik görüşü ile aktarılır. Tarih romanı özelliklerinin yanı sıra, gerçekçi roman ve sosyal roman özelliklerini içinde barındıran bu yapıyla, eser yazarın özel müdahaleleri ile kurgusal olarak hem gerçeği ve hem de olası gerçeğin doğurgularına işaret eder.

Roman Kahramanları ve Düşünsel Karşı Duruşlar

TT'den sonra aynı değerde başarılı bir eser ortaya koymamasına rağmen, Grass bugün yaşayan en büyük Alman yazarlarından olarak kabul edilmektedir. Grass'ın, Alman Edebiyatının zirvesinde olmasının pek çok nedenleri vardır. Bu nedenleri irdelediğimizde, ilk sırada hiç kuşku yok ki, onun tabu yıkan bir yazar olması gelecektir. Gerçekten de, bu sıra dışı yazar, hiç kimsenin beklemediği dönemlerde ve kendisinden hiç beklenmeyen sorunsal konuları seçmekte ve böylece bütün dikkatleri üzerine çekmeyi başarmaktadır (Johannes, 1971, s. 17). Yazar TT adlı romanında, yalnızca bir tez kanıtlama çabasında değildir. Onun için insanlığa edebi eserler aracılığıyla okuruna geçmişi hatırlatmak, geleceği inşa ederken daha dikkatli olunması noktasında uyarmak da titizlik gösterilmesi gereken önemli bir görevdir. Küçük burjuvazinin hala potansiyel olarak geçmişteki hatalarını tekrarlayabileceği ve insanlığın bu nedenle uyanık olması gerektiği düşüncesi, Grass'ın yazı dünyasının ana hedeflerinden birisi olarak romanların merkezinde yer alır. Hatta bazı eserlerin sadece bu amaca yönelik olarak kurgulandığını söylemek bir abartı olmasa gerektir. Yazarın son yapıtlarından *Mein Jahrhundert* (Benim Çağım) (Grass, 1999) bu anlamda önemli bir örnek olarak gösterilebilir.

Her iki yazarı buluşturan noktalar ise her iki yazarın da yazılarında dik duruş sergilemeleri, eleştirel tutularındaki keskin dil kullanımları, yazılarının sanat, çağ ve toplumsal işlevi bakımından beğeni toplamaları ve edebiyat ödülleriyle layık görülmesi (Grass, Nobel Edebiyat Ödülü, 1999) ve (Tahir Türk Dil Kurumu, 1968 roman ödülü), sol düşünce yanlısı olmaları, yönetsel felsefeye toplumsal gerçeklik açısından bakmaları ve sosyal aksaklıkları kendi dünya düşüncülerinden yermeleri, her iki yazarın eserlerinin sahneye aktarılması, topluma mal olmuş kişilik özellikleri, eleştirel yaklaşımlarını sosyal fayda ilkesi ile ilişkilendirmeleri ve zaman üstü sanatsal değerleri toplumla buluşturma becerisi göstermeleri olarak sıralamak mümkündür. DA'da Tahir, batının sosyal normlarının doğu normlarıyla örtüşmediğini esrinde sergiler.

Edebi eserleriyle, entelektüel ve siyasal kişiliğiyle Almanya'nın savaş sonrası tarihinde seçkin bir yer edinen Grass, yazmayı şöyle tanımlamıştır: "Yazmak korkunç bir azaptır. Kadın çelenkler önünde gerçekleşen yazar okumalarıysa daha da kötüdür" (13 Nisan 2015, Süddeutsche Zeitung). Edebiyatseverler, yazdıklarıyla başta Nobel olmak üzere çeşitli ödüllere layık görülen Grass'ın bu sözlerini yadırgayabilirler. Yazar bu ödüle ezilen, hırpalanan, sömürülen, baskılanan ve dışlanan toplumsal kesimlerle sürekli dayanışma içinde olması ve ölüm saçan atom santrallerine karşı protesto eylemlerine katılmasıyla layık görülmüştür. Yazarın öne çıkan edebi özellikleri, eserlerinde geçmişle yüzleşme bağlamında 'unutmaya karşı yazma' ve Nasyonal-sosyalizm ve onun Federal Almanya açısından türevlerini yazıya aktaran Grass, *Dişi Fare* (Die Rættin) romanında yaptığı gibi, "suç, sorumluluk, bireysel anımsama ve kolektif bellek" kavramlarını sorgulamıştır. Yazarın bu estetik-yazınsal tavrı, Nobel Edebiyat Komitesi'nin "sevecen, karamsar öykülerde tarihin unutulmuş yüzünü eleştirel olarak resmetmiştir" belirlemesinde somutlaşır.

Yazarlar, hâkim bakış açılarıyla ve zincirleme olay örgüleriyle ritmik bir akış içinde kahraman/ların ve onların tutumlarını eleştirel bir perspektiften betimlerler. Nitekim Schwarz da, yazarın kronolojik sırayı takip etmesini zamanın bozduğunu dile getirmektedir. Schwarz'a göre, BTde hem geçmişe hem de şimdiki zamana gidip geldiğini ve nihayet olay örgüsünün bir yerinde geçmiş ve şimdiki zaman arasındaki mesafenin iç içe girdiği dile getirmektedir (Johannes, 1971, s. 11). Schwarz'ın çizdiği şablon BT'in anlatıcısının sözünü ettiği tarzla uyum içindedir. BT'de dikkati çeken ve birçok eleştirmenin de işaret ettiği bir acımasızlık ve vahşet gerçeği mevcuttur. Dönemin genel özelliği olarak gösterilebilecek bu olgular, dönemi ele alan bütün eserlerde şu ya da bu şekilde tespit edilebilmektedir. Ne var ki, Grass belki de ilk kez, bu olguları anlatının merkezine yerleştirmekten çekinmemiştir. Kaiser'in bu bağlamdaki düşünceleri yazarın tutumuyla uygun düşmektedir. Kaiser'e göre BT'de olaylar, acıma duygusu olmayan bir çocuğun bakış açısıyla verilir. Kaiser, bu merhametsiz, acıma duygusu olmayan çocuğun çocuklara özgü bir biçimde hem o anlatım hem de ben anlatım biçimiyle okura seslenmesine özellikle göndermede bulunarak, onun aynı zamanda büyüklere özgü duyguları paylaşımcı yaklaşımlardan ve spekülasyonlardan uzak durduğunu ileri sürer (Kaiser, 1959). Bakıldığında Grass'ın bu kurgusu, onu post modern yazının sınırları içerisinde gösterir. Nitekim roman içerisinde Oskar'ın hem bakış açısındaki değişimler hem de onun fiziksel yapısıyla eylemleri arasındaki ilişki, okura Oskar'ı bir anlatıcı ya da roman kişisi olarak tam bir yere oturtmada büyük zorluklar çıkaracak düzeydedir. Örneğin babasının kim olduğu sorusu her zaman tam olarak yanıt bulunamayacak kadar belirsizdir. Gerçi zaman zaman bu konuda göndermeler yapılarak bu soruya yanıt verilir ama bu göndermeler sözü edilen belirsizliği açıklığa kavuşturmaktan uzaktır. Grass'ın anlatıcıları çoğu kez bir provokatör işlevi görürler (Grass, 2021). Oskar'ın olağanüstü bir ses üreterek etrafta bulunan camların kırılmasını sağlayan trampeti, çoğu kez insanları kışkırtma aracına dönüşür. Oskar'ın bilinçli olarak kıldığı vitrin camları, zaten savaşın getirdiği yokluk içerisinde kıvranan insanları vitrinde bulunan malları çalmaya kışkırtmaktadır. "Bir defasında pek toy izlenimi uyandıran iki sevgiliyi kar atıştırırken ayartmaya kalktım. Erkek cesur bir davranışla bir şişe kolonya yürüttü vitrinden" (Grass, 1966, s. 45).

Tahir, romana önce Osmanlı Çekirdeği adını vermek istemiş, sonra Devlet Ana ismini uygun görmüştür. Yazar, "Anadolu halklarının kişisel ve toplumsal özelliklerini saptamak için, Osmanlı İmparatorluğu'nun yedi yüz yıl yaşamasını sağlayan gücün kaynağına bakmak gerektiğini" (Kudret, 1999, s. 175) dile getirir. Günümüz toplumunun sorunlarının çözümü ve geleceğe hazırlanması için geçmiş derinlemesine irdelenmelidir. Devlet Hatun, Rum bacılarına başkan seçilmiş olan Bacıbey'dir. Uzun boylu, gösterişli ve yiğit bir kadındır. Güçlü ve dirayetli olmasından dolayı da Ertuğrul Bey'den başkasına kulak vermez olur. "Bacıbey, bir yandan disiplinli sert karakteri, diğer yandan saygı uyandıran koruyucu kişiliğiyle Osmanlı devletinin ve Osmanlıda yerleşik devlet anlayışının simgesidir" (Aytaç, 1999, s. 150). Oğlu Demircan'ın öldürülmesinden sonra, Kerim Çelebi'nin mollalık elbisesini çıkarıp savaşçı giysisini giydirmesi, Mavro'ya sahiplenmesi ve Karacabey tekfurunun kardeşinin kılıcını kınından çıkarırken erkeklerden önce davranıp kabzasını düşürmesi ona olan büyük saygısını artırır. Yazar da, bu özelliklerinden dolayı Türk kadınındaki cesaretinden ve yiğitliğinden ilham alarak romana Devlet Ana adını vermiştir.

Yazar, Osmanlı devletinin kuruluş yılları öncesine giderek, Türklerin yaşam tarzını, töresini, kimliğini yansıtır. Türklerin Orta Asya'dan getirdikleri kültürleri, (Tahir, 1971, s. 775). Anadolu topraklarında da var olmaya devam eder. Yiğitlik, mertlik, adalet ve eşitlik gibi özellikler, Türklerin vazgeçilmez özelliklerindendir. DA altı bölümden oluşmaktadır: Kancık Vuruş, Uyandırılan Işık, Dost Çelmesi, Fal, Derin Geçit, Kerimcan'ın Yolu. Yazar, romanı iki öykü üzerine kurar: Birincisi, Osmanlı beyliğinin daha çok Bizans toprakları aleyhine genişlemesi, ikincisi ise, Bacıbey'in oğlu Demircan'ın öldürülmesi ve kardeşi Kerimcan'ın düşmanlardan kaçmasıdır. Bu haliyle roman kahramanlarının başkışı ve diğer figürleri olmak üzere, tam anlamıyla bir başkaldırı ve karşı duruş özellikleriyle kendilerini karakterize ederler. Bu yanı sıra roman, toplumsal varbulunmuşluğun dönem açısından aykırı tutumunu dile getirir. Üst otoriteye kendi imkânları ölçüsünde direnen ve ortam şartlarına bağlı olarak da ileri adımlar atmaya yükünmeyen roman kahramanı, toplumsal yönlendirmeye dönük bir uyarıcı olarak keskin bir rol taşımaktadır.

Yazarın ideolojisi de göz önünde bulundurulursa kahramanlar üzerinden sosyal mesajın otoriteye ve onun destekleyici öğelerine yönelik bir karşı duruşun varlığı hissedilebilmektedir. Toplumsal ve bireysel temaların iç içe verildiği eserde, "iki öykü de, romanslarda, destanlarda, masallarda rastladığımız ve kökeni mitoslarda yattığı söylenen kalıplardan oluşur" (Moran, 1997, s. 159). Devlet Ana'nın ilk bölümü şahıs kadrosunun tanıtıldığı, tarihsel durumun betimlendiği giriş kısmıdır. Karşı gücü oluşturan ve roman boyunca Türklerin en büyük düşmanlarından olan Sen-Jan şövalyelerinden Notüs Gladys'ü yan figür olarak görmekteyiz. Oldukça hırslı, zevk ve eğlenceye düşkün olan bu şahıs, kral soyundan geldiğini ileri sürerek kendi prensliğini ve iktidarını kurmak istemekte ve Bizans tahtına oturmak arzusundadır. Karşı gücün diğer kişisi ise Keşiş Benito'dur. İtalya'dan Anadolu'ya geleli on beş gün olan Cenevizli Keşiş Benito, kilise normlarının dışına çıkmış; Söğüt yakınında bulunan bir mağaraya yerleşmiştir. Kendini farklı görüntüde lanse eden ve dine adanmış gibi gösteren Keşiş, bu sayede çevrenin de büyük bir saygısını üzerine çekmektedir. Aslında bu keşiş, Notüs Gladys'la iş birliği yaparak saf halkın inançlarını sömürmektedirler. Edebiyatın toplumsal işlevine dönük olarak eserlerde verilmek istenen mesaj okuru, sosyal-kültürel çizgide, birey ve toplumun ortak ilişkilerinde etken ve edilgen olan tarafın diğeri lehine veya aleyhine tepkilerinin ne olacağı ve nasıl karşılanacağına dair ipuçlarına ulaştırmaktadır. Konu ile ilgili olarak Bülbül (2014),

Söz sanatla kucaklaşınca, insanı etki alanına alan en dinamik olgu, estetik zevk doğmuş demektir. İnsanoğlunun yeryüzünde varoluşundan beri, ben merkezli bir eğiliminin olduğu açıktır. Tanrısal bir eda olan ve narsistik bir tutum diyebileceğimiz bu yönüyle insan sosyal döngü içinde, sosyal beğeni kazanımlarını yüceltmeye çalışır. Bu kazanımdan yoksun olan insan saldırganlaşır ve yaşamın sağlıklı normlarından uzaklaşır, tehlikenin kucağında bulur kendini. Toplumda saldırganlık olgusunun ortaya çıkış nedenlerinden belki de en önemlisi, sosyal yaşamda kendini gerçekleştiremeyip, bu gereksinimin aykırı bir dışavurum biçimiyle kendini gösteren 'bana ilgi duyun' çağrısının çarpık bir uyarısıdır. (s. 3)

Saptamasını yapar. Edebiyatın sanatsal bir etki unsuru olarak toplumsal yapı üzerinde belirleyici oluşu onun doğasının gereğidir. Yazarın yaratıcılığını, bu etki üzerinden aktarması ikili bir iş birliğinin yazılı olarak açığa çıkmasını sağlan en etkin kuluçkadır denebilir. DA romanında başkışı olan Bacı Bey karakteri, tezli bir tarihî roman kimliğindeki, romanın kahramanlarından olan ve romanda bu adla anılan Devlet Hatun'dur. Hem cüce Oskar'da ve hem de Bacı Bey'de dik duruş, karşı çıkış, kafa tutan, aykırı ve belirleyici karakter olarak söz edilebilir. Her iki romanın başkahramanlarına ve onların etrafında bulunan tamamlayıcı figürlere bakıldığında, sesli ve etkin bir kışkırtıcılığın ayak izleri hissedilmektedir. Hem Oskar'ın ve hem de Bacıbey'in tutumlarında, karşı taraf olarak kurgulanan otoritenin karşında durulmasının toplumsal bir gereklilik olduğu; aykırı duruş ve eylemle bu dirence cephe oluşturma'nın toplumsal değerlerin ve geleceğe yönelik varoluşun vazgeçilmez parametreleri olduğu vurgulanır. Hem Grass ve hem de Tahir, roman kahramanları üzerinden sosyal bir bilincin aykırı tutum ile gerçekleşeceği düşüncesindedirler. Sert mizaçlı, atak, kararlı ve sarsılmaz karakteristik yanı sıra kahramanlar, okura dirayetli oluş ve dirençli bir istencin toplumda yer etmiş kimi ön yargıları toplumsal faydaya dönük olarak iyiye doğru dönüştürebileceğinin

duygusunu aktarmaya çalışır. Grass, Hitler döneminde bu otoritenin himayesinde bulunmuş ancak daha sonraki süreçte bir uyanışı evresine girmiş ve tanık olduklarından ilham alarak sosyal çarpıklıklara neden olan otoritenin karşısında yer almaya karar vermiştir.

1930 yılından itibaren Nasyonal Sosyalist İşçi Partisi yüksek oranlarda oy alarak, 12 Kasım 1933'de yapılan seçimlerde bu oy oranını yükselterek Almanya'nın iktidara gelen partisi olmuştur (Aytaç, 1999, s. 47). Böylelikle Almanya'da Weimar Cumhuriyetinin yerine Hitler'in Partisi gelmiştir. Yengeç Yürüyüşünde Grass, Nazi Partisi yöneticilerini ve bu parti döneminde özellikle dönemin toplumsal gerçekleri yansıtılırken, yazarın özellikle dikkat çekmek istediği konular çok net bir şekilde tamamen yazarın düşünceleri olduğunu anlayacağımız tarzda verilmiştir. İkinci Dünya savaşından ve Nazi iktidarı döneminden sonra Alman toplumu bir suçluluk duygusu içerisine girmiştir. Nazi damgası yeme korkusu nedeniyle toplum olarak tarihi gerçeklerin üzerini örtme çabası içerisinde olmuşlar. Bu nedenle toplumsal bir sessizlik ve umursamazlık baş göstermiştir. Roman kahramanı Oskar, bu olayların ağı içinde kurgulanmıştır. Başkaldırı uyarıları ile donatılan kahraman, toplumsal uyanışın edebiyat üzerinden bir eylem sahası olarak görülmesine zemin olmuştur. Yazar bu itki sayesinde toplumsal çözümlemelerini yapmak amacındadır (Ecevit, 2002, s. 140).

Romanların Kurgusal İşlevi

DA'da aşiret yapısından devlet olmaya doğru giden yolda destansı bir yükselişin kurgusuna rastlanmaktadır. Gerçek hayatın derin izlerini süren bu kurgu, iki karşı duruşun iki inanç sistemi sosyal yapısı üzerinden verilmektedir. Müslümanların ve Hristiyanların iktidar ve otoriteye dayalı üstünlük özelliklerinin formüle edildiği bu kurgusal alan, romanın iki farklı kültür dünyasının yaşama dair hususiyetlerini irdeler. Bu alanda farklılık en önemli göstergedir. Roman, doğu ve batı kültür yapısının geleneksel yapı taşları ve inanç ilkeleri ile birbirinden çok farklı olduğu olgusunun altını derin çizgilerle çizer. Bu bakış, batının feodal kuluçkası ile tüm değerleri sömürmeye elverişli bir yapı olduğunun önemine işaret eder. Bu, yazar tarafından okuruna yapılan en belirgin uyarısıdır. Romanın kültür ve inançsal ilkelere dayalı olarak kurgulanmasının nedenleri arasında, Türk toplumunun geleceğe yönelik devlet içi yapılanmasının sağlıklı alt yapısının neler olabileceğinin belirlenmesi ve kalıcı olabilmesi için hangi özellikleri taşıması gerektiği sayılabilir. Çünkü kurgusal yapı, roman figürleri üzerinden sağlam geleneksel yapının ve kişilik seviyelerinin tahrip edilmemesi, değerli bir kalıt olarak sonraki nesillere aktarılmasının önemine işaret eder.

TT adlı romanda da ortak özelliklerden sayılabilecek kurgusal yapı, Alman toplumunun iki düşüncü içindeki çatışmasının birey ve toplum ilişkileri üzerinden yine geleceğe matuf uyarılarını içermektedir. İdeolojik yapıların insanı değerler üzerinden sömürmesinin açık verilerine Grass'ın roman örgüsünde ve başkahraman Oskar'ın, karşı duruş içeren tutumlarında görmek mümkündür. Burada farklı bir özellik gösteren Oskar'ın cüce bir kişi olarak kurgulanmasının göndermeleri de kayda değer göstergeler taşımaktadır. Çağ eleştirisi odaklı ve özellikle toplumsal gerçekliğin eleştirel bir bakış açısıyla dile getirildiği kurgusal yazılarda, örtük bir değinin toplumsal zayıflıklara keskin çizgilerle bir eleştiri ögesi oluşturduğu bilinen bir gerçektir (Salihoğlu, 1993, s.93). Nasyonal Sosyalizmi doğuran küçük burjuvazinin etkisi ve bunun sömürü eksenli etkilerine maruz kalan Alman halkının sonraki dönemlerde uyanışı yazınsal kurgu ile önemli bir uyarıcı etkisi doğurmuştur. Kurgusal yapının, edebiyat açısından işlevi toplumsal duyarlılık ve uyanışın en başat etmeni olarak görüldüğü bilinmektedir. Edebiyat yazarlarının, içerik oluşturma ve toplumsal farkındalıkların uyarılmasında edebi kurgu ve bunun sanatsal bileşenlerini romanlarında figürler üzerinden işlemeleri, en belirgin özelliktir. Okuruna bırakılması gereken boş alanların, roman kurgusu içinde okurun çağrışım gücüyle buluşması ve aynı bağlam içeriğinde gerekli düşünce alanlarının okurda/toplumda uyarılmasına ön ayak olması bu nedenledir. Bu yanı sıra edebi eserler ve özellikle roman türü, kurgusal yapı ile okuruyla belli noktalarda buluşan ve okurunu metinsel güdüm kurgusu ile yönlendiren en etkili itici güçtür denebilir (Schwarz, 1971, s. 10).

Acıma duygusundan yoksun Grass'ın kahramanı Oskar ve sert mizacı ve cesaretli çıkışlarıyla Tahir'in kahramanı Bacıbey, romanların kurgu çemberinde ortak davranış ve refleksler göstermektedirler. Oskar'ın gelişimin tamamlanmamış ve cüce olarak kalmış; zihinsel ve bedensel eksikliklerinin yanı sıra dış dünyaya eleştirel pencereden bakışının sert ve keskin oluşu, bir o kadar da alaycı tutumu ile Bacıbey'in tarihsel ve sosyolojik eleştiri içeren davranışları toplumsal bilincin oluşmasında kurgusal yapının karakterler üzerinden etki akışına ve alanına işaret etmektedirler. Her iki romanın en belirgin ortak yönü ise iyi ve kötü kutuplar arasında tartışmalı ve sert gidiş gelişlerdir. Olgusal olarak toplumsal ideolojilerin şekillendiği yaşam tarzları ve içinden bulunulan ortam şartlarının karakteristiği belirleyici olmaktadır. İki kutuplu gelişen ideolojik tutumlar, genelde yanlılarının iyi tarafta olduğu kanaatini baskın tutum olarak göstermektedir. Bu nokrada da karşıt tarafın uyarılması ve tepkisellik üzerine inşa edilmiş bir aykırılığı kendiliğinden getirdiğine tanık olunur. Toplumsal çatıda iyi ve kötü olgularının çatışma alanı olarak edebi eserler, yazarların da dünya görüşleriyle şekillenerek, olması gereken gerçeklik (Fiktion) duvarında kurgusal bir âlem ve şahıs kadrosuyla etkin bir uyarıcı olarak hayat akışına dâhil olurlar. Ortak insani refleksler ve toplumsal-kültürel farklılıklar göz önüne alındığında, Alman edebiyatının ve Türk edebiyatının buluşma noktalarının bu konu öbekleri üzerinden örtüştüğü söylenebilir. Bu yanı sıra DA romanı, dönemin toplumsal, ekonomik, siyasi durumu hakkında bilgiler içermektedir. Osmanlı devletinin kuruluş yıllarındaki felsefesini, kişiler üzerinden ve iki kutuplu toplumsal yapının doğu ve batı eksenini çizgisinden aktarılmasını yansıtır. Batı karşılaştırması, romanın kurgusu içinde tesadüfen seçilmiş bir konu değildir. Dönemin perspektifinden önde gelen toplumsal parametrelerden dinsel öğeler, kültürel ve geleneksel özellikler her iki medeniyetin iyilik ve kötülük algıları üzerinden belirleyici unsurlar olarak verilmektedir. Batılı ve Hristiyan figürlerin konuşmalarından, Osmanlı toplumunun algılanış biçimlerine veya tersinden batı toplumunun insan odaklı olarak Osmanlı kültür yapısını ve inancalarını algılama biçimlerine kurgusal olarak tanık olunmaktadır. Bu ilişki ağına roman diyalogları üzerinden bakılacak olursa sözü edilen kültürel ayrımın belirgin özelliklerine kolayca rastlanır:

Nurettin Bey hiç duraklamadan yürüdü. Bütün namuslu kapıkulları gibi, İnönü Voyvodası da dünyada Tanrı'dan da önce devlet fermanından korkuyor, bundan beriye, şeytan bile, vız geliyordu. Çalışan Osman Bey'den çevik bir bükülüşe Sıyrılıp sağ yandaki şeddin üstüne çıkıverdi.

Bacaklarını açıp sağlamca durdu:

— Buyur Alişar Bey...

— Üç kopukla iki yabancı Türkmen'in hakkından geledin mi, tüh yüzüne... Mavro denilen iti hemen isterim senden... Şuncacık gecikti mi bak neler olur?

Kapının üstündekiler gibi avludakiler de soluklarını kesip Nurettin Bey'in vereceği karşılığı beklediler.

— Sarhoş musun Alişar Bey, sakın kulağın mı duymazlandı? Burası Rimpapa divanı mı, Müslüman tutulup kâfire verilsin? Sen sana gel, ferman kovalamak öyle değil! Alişar Bey kudurdu, bir işe yararmış gibi, konağa doğru at koparmak istedi. Köse Miha atılıp önledi. Öylesine çırpınıyordu ki, üzengisi uçlarıyla bineğinin karnını yarayazdı. Köse'yle Pervane

Kâhya zor güç önleyip geri çevirdiler. Bu kez, Şövalye Notüs Gladys akıl vermeye durdu, bir şeyler söyledi.

Pervane Kâhya sürdü geldi, seslendi:

— Nurettin Bey kardaşım, gel beni işit! Sultan fermanıdır bu, şakası yoktur ve de ertelenmesi yoktur. Oğlanı ver, alıp gidelim Eskişehir'e... Gerçeğini yazalım Konya'ya; gelen karşılığa göre iş tutalım. Yanılmaktasın ve de yok yere tatlı candan olmaktadır! Şeriatın kestiği parmak acımaz ve de fermana karşı gelmekten iyilik çıkmaz. (DA, s. 192)

Grass'ın beyazperdeye uyarlanan romanından gösterilmeye çalışılan çatışık olay örgüsünde, annesi ve iki erkekle aynı evde yaşayan Oskar'a üçüncü yaş gününde teneke bir trampet hediye ediliyor. Bu andan itibaren büyümeyi reddeden Oskar'ın gözünden, büyüklerin dünyasının yobazlıklarını ve çirkinliklerini izliyoruz. Aynı dönemde Hitler'in iktidara gelmesiyle gerçekleştirdiği anti demokratik uygulamalara sesini çıkartmayan bir ailesi olan Oskar'ın film boyunca attığı çığlıkların bunun protestosu olduğu dile getirilmektedir. Film Cannes altın palmiye ve Oscar en iyi yabancı film ödülünün dâhil olduğu 13 ödülün sahibidir. Grass, BT romanında yetişkinlikten korkan ve bilinçdışı savunmalarla büyümeyi durduran bir vakayı anlatır. Psikolojik kaynaklı bu cüce, bir anlamda hayatı ertelemektedir. Yaşamın ikinci evresinde ortaya çıkan sorun ya özerk ve yaratıcı bir birey ya da bağımlı, engellenmiş, utangaç ve kuşkuyla dolu bir kişi olunmasıdır. Bu evrede çocuk hala ebeveynlere bağımlı olmakla birlikte, iradi seçimler yapmanın da keyfini yaşamaya başlar. Gelişen zihinsel becerileri ve hareket yeteneği ile kendisini bir bütün olarak algılamaya başlar.

Çevre de onu kendi ayakları üzerinde dik durma konusunda desteklemek yerine kösteklerse, çocuk özerklik kazanmanın bela olduğuna adeta hükmederek, otonom bir varlık olma heyecanını yaşamayı erteleyecektir. Roman bu özellikleriyle seçilmiş kahramanlar ve arka plandaki panoda yer alan figürler yordamıyla, dönemin sosyal ve siyasi baskılarına bir tavır alma ve sessiz konumda sesli çığlıklarla bir karşı duruşun dışavurumunu yansıtmaktadır. Romanda seçilen motifler ve söz sanatlarının örüsü, belli amaçlar taşımaktadır. İç monologların (Inneremonolog) hâkim olduğu olay örgüsü, bilinç akışı (Bewusstseinsströmung) sayesinde geçmiş ve şimdinin hayat kodlarına belli açılardan eleştirel yaklaşımlar getirmektedir. Korku, endişe, baskılanma, iç daralması, sessizliğin dayanılmaz hafifliği, çaresizlik ve sıkışmışlığın dile getirilme aracı olan edebiyatın roman türü, başkaldırı ve direnme odaklı tutumları dile getiren birer kanıt olarak söz sanatlarından yararlanır ve hedefinde toplumsal farkındalık etkisi yaratma yatmaktadır. Gelişimin tamamlayamamış ve bir cüce olarak kalmış esasen cüce olmayı tercih etmiş roman kahramanı Oskar, bu zihinsel ve bedensel eksikliği ile etrafında olup bitenlere karşı bir aykırı duruş sergilemekte ve tüm olanları protesto etmektedir. Trampet imgesi ve onun imgesel işlevinin toplum tarafından algılanışı, bunun teneke oluşu ve sesle, yani gürültülü sesletimle ilişkisi, çocuk motifi ile onun saflık örtüsünün dışavuruma açık öğeleri rahatça barındırması gibi özellikler de sosyal politik pencereden dönemsel algıların betimlenmesinde önemli işlevlere sahiptir.

Giriş bölümü, Oskar'ın romanın estetiği üzerine yorum yaptığı yer olması açısından da önemlidir. Oskar böylece hayat hikâyesi için bir roman karakteri ve bir sanat formu talep eder. Hayat hikâyesini yazarken, Oskar aynı zamanda bu etkinlik, yani anlatının estetik sorunları üzerine de düşünür. Yukarıda açıklanan birinci şahıs anlatım durumunu kullanarak Grass, romanın çeşitli biçimlerini ve yirminci yüzyıl romanı hakkındaki teorik ifadeleri parodileştirir. Grass, Oskar'ın sözcüsü olarak kendi düşüncelerini sunma fırsatını değerlendirir:

Bir hikâyeye ortasından başlayıp cesurca ileri geri adımlar atarak kafa karışıklığı yaratılabilir. Kişi kendini modern olarak sunabilir, tüm zamanı ve mesafeyi silebilir ve sonrasında, nihayet ve son anda uzay-zaman sorununu çözdüğünü ilan edebilir veya ilan ettirebilir. Kişi ayrıca bugünlerde roman yazmanın imkânsız olduğunu daha en baştan iddia edebilir, ancak daha sonra, deyim yerindeyse, kendi arkasından güçlü bir vuruş yapabilir ve sonunda olabilecek en kötü romancı olarak ortaya çıkabilir. (Grass, 1988:10-11). Bu ifade, modern romanın akademik eleştiride değerlendirildiği bir dizi ölçütü sıralamaktadır.

Oskar, bu ölçütleri önemsiz bularak reddeder. Minger, bu anlatı duruşu hakkında şu yorumu yapar: Egemen üstünlükten uzaklaşan anlatıcı, seçilen temanın mümkün olduğunca çok yönünü veya yoğun bir bakış açısını ortaya koymak amacıyla akla gelebilecek tüm anlatı duruşu ve anlatı yaklaşım biçimlerini kullanır. Bu, yazarın her şeyi icat ettiğini kabul etmesinden, dünyanın görüldüğü karakterin bakış açısına tamamen kapılmasına kadar uzanır. Okuyucunun, ifadeyi ve kompozisyon biçimini incelikli bir şekilde anlamak için tekrar tekrar yoğun çaba göstermesi beklenir." (Migner, 1970, s. 40).

Kurgusal birinci şahıs anlatıcının işlevi aynı zamanda sorunludur, ancak eserin yapısal tutarlılığını belirlemeye devam ettiği için rolü baskın olmaya devam eder. İfadenin nesnelleştirilmesi anlamında anlatıdan uzaklık, bu nesnelleştirmenin zorluklarının bir yansıması olarak birinci tekil şahıs anlatıcısından uzaklık ve biçimlendirici unsur, Teneke Trampet'teki anlatıcının, yani Oskar'ın ölçülmesi gereken ölçütlerdir. Oskar, biyografisine, yani romanın asıl olay örgüsüne geçmeden önce, okuyucuyu ifadelerinin biçimi ve doğruluğu ve temsil ettiği değer sistemi konusunda iyice tedirgin eder. Bu şekilde, edilgen katılımı engeller ve okuyucuyu dikkatli olmaya ve eleştirel bir duruş sergilemeye çağırır.

Romanda Oskar'ın bakış açısı ön plandadır. Sadece iki kez, asıl işlevi anlatının tarafsızlığını korumak olan üçüncü taraf raporları gerçek anlatıya ekleniyor. Schwarz ise çalışmasında, "Grass'ın yeni bir anlatıcı için yeni bir dilsel özellik bulma çabası içinde olduğu hiçbir yer yoktur; Grass için yazan herkes Grass'ın üslubunu kullanır." iddiasında bulunmaktadır. Özellikle Vittlar'ın hikâyeyi anlatmaya başlamasıyla anlatım tarzının değiştiği açıkça görülüyor. Kendine özgü, kriminolojik terminoloji açısından zengin bir üslubu var romanın (TT, s. 345). Mahkeme dili kullanıldığında, sahte duruşma anında bir suç parodisine dönüşüyor:

İşte sanığın sözlerini, benim sorularımı, onun cevaplarını tanıklık olarak sunuyorum - bir kavanoza tapınma: Tapınıyorum. Ben kimim? Oskar mı ben mi? Ben dindarım, Oskar dalgın. Kesintisiz bir bağlılık, yeter ki tekrar korkusu olmasın. Ben, hafızasız olduğum için anlayışlıyım. Oskar, anılarla dolu olduğu için anlayışlı. Soğuk, sıcak, ısıt beni. Talep üzerine suçlu bulunur. Hiç şüphesiz masum... Dua ediyorum. Ne? Bardak. Hangi bardak? Kavanoz. Camın içinde ne var? Mason kavanozu parmakları uyandırır. Hangi parmaklar? Yüzük parmağı. Kimin parmağı. Sarışın. Sarışın kimdir?

Orta boy. Orta boy bir metre altmış mıdır? Miktar

Orta boylu, bir metre altmış üç boylarında. Özel bir şey mi?...

Ne zaman doğdun? Bilmiyorum. Ne zaman? Hannover'e yakın. Ne zaman. İçinde

Aralık. Yay mı Oğlak mı? Korumak. Peki ya karakter? Korkulu. İyi niyetli... istemiyor, peygamber çiçekleri topladı... (TT, s. 470).

Görüldüğü üzere her iki romanın ana ekseninde örtük bir eleştiri duyumsanmaktadır. Kahramanların iç özelliklerine giydirilmiş bir aykırı tutumun, karşı duruş vurgusu içinde canlılık bulan eleştirel yaklaşımı, yazarların toplumsal çarpıklıklara otoritenin etkisi ekseninde değinilerle yer vermesi gözedden kaçmamaktadır. İyi, kötü; olumlu, olumsuz; yararlı, zararlı gibi ikilemler kuşağında toplumsal gerçekliğin insan yararına irdelenmesi genel olarak eleştirel tutumlarla belirginleşmektedir. Her iki yazar da seçtiği kahramanlar, figürler ve motiflerle sosyal düzenin çarpıklıklarına ve zıtlıklar olgularının çatışmalı ortamlarına özgün değerler üzerinden netlik kazandırmaya çalıştıkları gözlenmektedir. Farklılıkların, insan doğasının bir gereği olduğu, ideolojilerin kendi yuvasında geçerliliklerini bulduğu, hayatın doğasının farklılıklardan beslendiği gerçeğinin birer uzantısı olarak romanlarda, geleneksel değerlerle kültürel öğelerin bir bütün halinde içiçe girmiş olduğu izlenmektedir. Özgün ve yabancı değer yargıları; iyi ve kötü olguları çağın genel paradigmasını oluşturan ilkeler olduğundan, yazarlar bu ilkelerin insan ve çağ açısından değerlendirimlerini, anlatıcı figürler üzerinden derin mesajlarla yüklü olarak edebiyat yordamıyla iletmeyi amaçlamışlardır. Toplumsal farkındalığın ve sosyal çöküntünün politik ve tarihsel sürecini bu sayede irdeleme ve romanlarda, buna yönelik çözüm odaklı tutumlar geliştirmeyi sağlama beklentisini yaşatma ana ereklerden olduğu sezilmektedir.

Sonuç

Türk edebiyatının önde gelen yazarlarından Kemal Tahir ve Alman edebiyatının büyük yankı uyandıran yazarlarından olan Günther Grass yaşadıkları dönemde ve sonrasında topluma çok yönü olarak

mal olmuş yazarlardır. Onların zaman üstü toplumsal değerini yazılarındaki sosyal fayda ve karşı duruş tutumlarına ve itkilerine borçlu oldukları rahatlıkla söylenebilmektedir. Aykırı tutumlarıyla ve kıskırtıcı yazı üsluplarıyla her iki yazar da yaşadıkları dönemde toplumsal alanda derin izler bırakmış ve yaşamın kutupsal doğasında karşıt olguları tartışmaya açmışlardır. Teneke Trampet adlı roman ve Devlet Ana adlı romanın ortak parametrelerinde sosyal farkındalığın derin uyarıcı etkilerine tanık olunmaktadır. Kitlesel bir uyanışın, sanatla yönlendirilmesinin ana kodlarına romanlarda rastlamak mümkündür. İddialarındaki yazı güdüm kurusun tartışmalı olduğu değerlendirmelerine rağmen her iki romancı da kendi düşüncü dünyasında iyyinin ve doğrunun yanında yer aldıklarını örtük biçimde sezdirirler.

Kaynaklar

- Aktaş, Ş. (2005), Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş, Akçağ Yay, Ankara.
- Aytaç, G. (1999), Çağdaş Türk Romanları Üzerine İncelemeler, Gündoğan Yay., Ankara.
- Best, O.F. (1982). Handbuch literarischer Fachbegriffe. Frankfurt a.M.
- Bozdağ, İ. (1995). Kemal Tahir'in Sohbetleri, Emre Yay. İstanbul.
- Bülbül, M. v.d. (2014). Edebiyat ve Toplumsal İşlevi, Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi, Atatürk Üniversitesi, s. 29
- Grass, G. (1966). Blechtrommel, Neuwied (Luchterhand), München.
- Grass, G. (1999). Mein Jahrhundert, Steidl Verlag, Hamburg.
- Grass, G. 20. Yüzyılı Sorguluyor: Yüzyılım, Yüz Yıl, Yüz Öykü, Hürriyet Gösteri Edebiyat-Sanat Dergisi, Aralık 2001, s. 42.48.
- Grass, G. (1989).Teneke Trampet, çev. Kamuran Şipal, Cem Yayınevi, İstanbul. Bkz. Günter Grass 20. Yüzyılı Sorguluyor: Yüzyılım, Yüz Yıl, Yüz Öykü, Hürriyet Gösteri Edebiyat-Sanat Dergisi, Aralık 2001, s.42.48
- Ecevit, Y. (2002). Türk Romanında Postmodernist Açılımlar, İletişim Yayınları, 2.Baskı, İstanbul.
- Ide, H. (1968). Dialektisches Denken im Werk von Günter Grass. in: Studium Generale 21. Berlin.
- Johannes S. W. (1971), Der Erzähler Günter Grass, Franke Verlag, Bern und München.13 Nisan 2015, Süddeutsche Zeitung.
- Kaiser, J. Süddeutsche Zeitung, München, 31.10.1959.
- Kudret, C. (1999), Türk Edebiyatında Hikaye ve Roman, C: 3, İnkılap Yay., İstanbul.
- Migner, K. (1970). Theorie des modernen Romans. Stuttgart.
- Salihoğlu, H. (1993). Alman Kültür Tarihi, İmge Yayınevi, Ankara.
- Schober, W.H. (1975). Erzähltechniken in Romanen. Eine Untersuchung erzähltechnischer Probleme in zeitgenössischen deutschen Romanen. Wiesbaden.
- Schwarz, W. J. (1971). Der Erzähler Günter Grass, Franke Verlag, Bern und München.
- Tahir, K. (1971), Devlet Ana, C:I-II, Bilgi Yayınevi, Ankara.